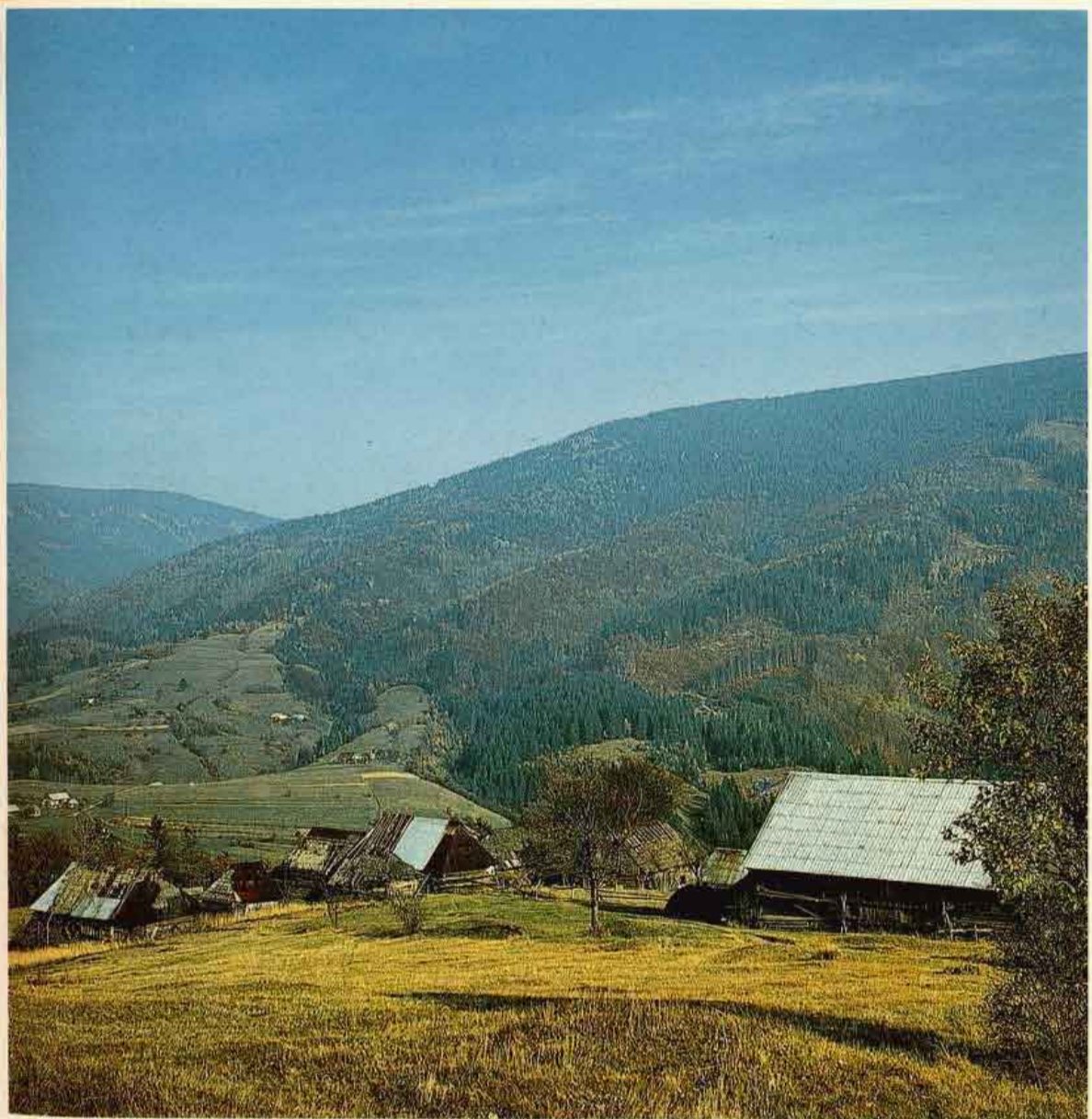

Slovenský národopis

3

40 - 1992

Na obálke:

1. strana: Pohľad na poľnohospodársku krajinu v Kokávke, časti Muránskej Zdychavy (okr. Rožňava). Foto J. Podoba 1987. Fotoarchív NÚ SAV
4. strana: Štátna výstavba bytoviek v Krásne nad Kysucou (okr. Čadca). Foto J. Dérer 1960. Fotoarchív SNM v Martine.
K príspevku J. Podobu: Etnografický pohľad na problematiku vzťahu človeka a životného prostredia: etnoekológia, kultúrna ekológia alebo environmentálna etnológia?

Dear Reader,

Slovenský národopis (Slovak Ethnology) is a quarterly with a long tradition, edited in the Slovak language by the Institute of Ethnology of the Slovak Academy of Sciences in Bratislava, Czechoslovakia. This review publishes papers from all spheres of Slovak folk culture, past and present, including minorities and Slovaks abroad. The journal's articles range from research on the folk culture of every region of Slovakia (folk architecture, arts and crafts, costumes and clothing, folktales, songs, customs, traditions, etc.) through information on activities of ethnological research centres and museums, archival materials, books reviews to theoretical and comparative analyses of topical issues. The most interesting studies are published in English, and all the articles published in Slovak have extended English summaries.

As the only periodical specifically devoted to the comparative study of Slovak folk culture, Slovenský národopis deepens the understanding of folk cultures throughout the world.

By becoming a regular subscriber of Slovenský národopis you will help to support an authoritative review for everyone interested in Slovak folk culture.

Contact address: Slovak Academic Press, Ltd.

P.O. Box 57
Nám. Slobody 6
811 05 Bratislava, Czecho-Slovakia

HLAVNÝ REDAKTOR

Milan Leščák

VÝKONNÉ REDAKTORKY

Lubica Chorváthová

Zora Vanovičová

REDAKČNÁ RADA

Stanislav Brouček, Lubica Droppová, Božena Filová, Václav Frolec, Emília Horváthová, Václav Hrnčíko, Josef Jančáň, Milan Kiripolský, Soňa Kovačevičová, Ľúba Krekovičová, Martin Mešša, Ján Podolák, Zora Rusnáková, Peter Salner, Miroslav Válka

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV (v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com

www.cejsh.icm.edu.pl

www.ceeol.de

www.mla.org

www.ulrichsweb.com

www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

OBSAH

ŠTÚDIE

- Danglová, Oľga:** Roľnícka ekonomika vo svetle hodnotových postojov 243
- Podoba, Juraj:** Etnografický pohľad na problematiku vzťahu človeka a životného prostredia: etnoekológia, kultúrna ekológia alebo environmentálna etológia? 252
- Kiliánová, Gabriela:** Rozprávania zo života ako žáner ľudovej prózy 267
- Falťanová, Ľubica:** Obchod a tolerancia 280
- Kovačevičová, Soňa:** Integrované a dezintegrované snahy nemeckého rozptýleného obyvateľstva v okolí Topolčian a Nitry 289

DISKUSIA

- Rozhovor s prof. E. Gellnerom (Ľubica Chorváthová) 304
- Geaňá, Gheorghită:** Cultural Anthropology as a Paradigm of the Socio-human Science (v angličtine) 311
- Magocsí P.R.:** Odpoved'... 317

MATERIÁL Y

- Churý, Slavko:** Poľnohospodárske a etnografické údaje v súpisoch majetkov liptovských zemanov v 18. storočí 323

ROZHĽAD Y - SPRÁV Y - GLOS Y

- K životnému jubileu PhDr. Kataríny Rusnákovéj- Apáthyovej, CSc. (Milan Leščák) 330
- Jubileum PhDr. Ireny Pišútovej, CSc. (Jasna Paličková) 331
- K šesťdesiatinám Dr. Štefana Mruškoviča, CSc. (Peter Slavkovský) 333
- K jubileu Dr. Petra Švorca (Milan Leščák) 334
- Výsledky vedeckovýskumných úloh Katedry etnológie FFUK v Bratislave v r. 1991 (Kornélia Jakubíková) 335
- Konferencia "Kontinuita a konflikt hodnôt každodennej kultúry" (Smolenice 22.-23.4.1992) (Monika Kardošová - Vrzgulová) 336

- Seminár "Veľkomesto ako multietnický a multikultúrny priestor" v Brne (Ľubica Falťanová) 337
- Pracovné stretnutie rakúskych a slovenských etnografov v Bratislave (Magdaléna Paríková) 338
- Výstava slovenského bábkára v Kittsee (Milan Leščák) 339
- Pamätné sympóziu Gy. Martina - Budapešť (Stanislav Dúžek) 340

RECENZIE - ANOTÁCIE

- Ethnologia Europae Centralis (Peter Slavkovský) 341
- Etnické menšiny na Slovensku (Michal Kalavský) 342
- Kapverdische Immigration in Basel (Zora Vanovičová) 344
- Dve publikácie s cirkevnou tematikou (Ľubica Chorváthová) 345
- Folklor i etnografija 1990 (Ľubica Chorváthová) 347
- Sozialwissenschaftliche Informationen 1991 (Gabriela Kiliánová) 348
- M. Mázorová - K. Ondrejka a kol.: Slovenské ľudové tance (Zuzana Beňušková) 349
- Anotácie 350

CONTENT

STUDIES

- Danglová Oľga:** The Peasant Economy in the Light of Value Attitudes 243
- Podoba Juraj:** The Ethnographic Viewpoint of Problems of the Relationship of People and their Environment: Ethnoecology, Cultural Ecology or Environmental Ethnology? 252
- Kiliánová Gabriela:** The Oral Personal Narrative as a Genre of Folk Prose 267
- Falťanová Ľubica:** Trade and Tolerance 280
- Kovačevičová Soňa:** Integrative and Disintegrative Endeavours of the Scattered German Population in the Vicinity of Topolčany and Nitra 289

DISCUSSION

An Interview with Professor Ernest Gellner (Lubica Chorváthová)	304
Geană Gheorghitș: Cultural Anthropology as a Paradigm of the Socio-human Science (in English)	311
Magocsi P.R.: An Answer... ..	317

MATERIALS

Churý Slavko: Agricultural and Ethnographic Data in Inventories of Liptov Petty Nobility in 18th Century	323
--	-----

HORIZONS-NEWS-GLOSSARY

the Occasion of the Life Jubilee of Katarína Rusnáková-Apáthyová, PhDr., CSc. (Milan Leščák)	330
Jubilee of Irena Pišútová, PhDr., CSc. (Jasna Paličková)	331
the Occasion of the Sixtieth Anniversary of Štefan Mruškovič, PhDr., CSc. (Peter Slavkovský)	333
the Jubilee of Peter Švorc, PhDr., (Milan Leščák)	334
Achievements of Research Projects of The Department of Ethnology at Comenius University in Bratislava in 1991 (Kornélia Jakubíková)	335
Conference "Continuity and Conflict of Values of Culture of Everyday Life" at Smolenice 22.-23.4.1992 (Monika Karđošová - Vrzgulová)	336
in Brno The Big City as a Multi-ethnic and Multi-cultural Space" in Brno (Lubica Falťanová)	337
Working Session of Austrian and Slovak Ethnographers in Bratislava (Magdaléna Paríková)	338
Exhibition: The World of Marionettes in Kittsee (Milan Leščák)	339
Memorial Symposium of Gy. Martin in Budapest (Stanislav Dúžek)	340

BOOK REVIEWS - ANNOTATIONS

INHALT

STUDIEN

Danglová, Olga: Feldwirtschaftliche Ökonomik im Lichte der Wertstellungen	243
Podoba, Juraj: Ethnographische Auffassung auf die Problematik der Beziehung des Menschen und der Umweltbedingungen: Ethnoökologie, Kulturökologie der Environmental-ethnologie?	252

Kiliánová, Gabriela: Erzählen aus dem Leben als Genre der Volksprosa	267
Falťanová, Lubica: Handel und Toleranz	280
Kovačevićová, Soňa: Integrations und Desintegrations-bemühungen der zerstreuten deutschen Bevölkerung in der Umgebung von Topoľčany und Nitra	289

DISKUSSION

Gespräch mit Prof. E. Gellner (Lubica Chorváthová)	304
Geană, Gheorghitș: Cultural Anthropology as a Paradigm of the Socio-human Science (im Englische Sprache)	311
Magocsi P.R.: Ein Antwort... ..	317

MATERIALIEN

Churý, Slavko: Feldwirtschaftliche und ethnographische Daten in den Verzeichnissen der Güter Liptauer Landedelmänner im 18. Jahrhundert	323
---	-----

RUNDSCHAU-NACHRICHTEN-GLOSSEN

Zum Lebensjubiläum PhDr. Katarína Rusnáková-Apáthyová, CSc. (Milan Leščák)	330
Jubiläum von PhDr. Irena Pišútová, CSc. (Jasna Paličková)	331
Zum sechzigsten Geburtstag Dr. Štefan Mruškovič, CSc. (Peter Slavkovský)	333
Zum Jubiläum Dr. Peter Švorc (Milan Leščák)	334
Ergebnisse der wissenschaftlichen Forschungsaufgaben des Lehrstuhls FFUK in Bratislava im Jahre 1991 (Kornélia Jakubíková)	335
Konferenz "Kontinuität und Konflikt der Werte der alltägigen Kultur" (Smolenice 22.-23. 4. 1992 (Monika Karđošová - Vrzgulová)	336
Seminar "Die Großstadt als multiethnischer und multi-kultureller Raum" in Brno (Lubica Falťanová)	338
Arbeitsbegegnung der österreichischen und slowakischen Ethnographen in Bratislava (Magdaléna Paríková)	338
Ausstellung "Welt der Puppen" in Kittsee (Milan Leščák)	339
Gedenksymposium an Gy. Martin-Budapest (Stanislav Dúžek)	340

REZENSIONEN-ANOTATIONEN

ROĽNÍCKA EKONOMIKA VO SVETLE HODNOTOVÝCH POSTOJOV

OLGA DANGLOVÁ

Národopisný ústav SAV, Bratislava

Každé spoločenstvo nezávisle od charakteru zoskupenia (rod, dedina) pozostáva z ľudí, ktorí potrebujú na udržanie života stravu, odev, prístrešie, určitú štruktúru produkcie, konzumácie, výmeny tovaru a služieb, teda ekonomiku určitého druhu - určité pravidlá hry pri získavaní a produkovani materiálnych statkov a služieb. Antropologický pohľad na ekonomiku však nespočíva len v pozorovaní materiálnej stránky ekonomického procesu, ale pri porovnávaní rozličných modelov konzumácie usiluje o hľadanie styčných plôch so sociálnou organizáciou. Antropológovia preto tvrdia, že ekonomika môže byť analyzovaná tým istým spôsobom ako každá iná sociálna inštitúcia.¹ A ako od každej sociálnej inštitúcie aj od ekonomiky, od vzťahu k nej sa odvíjajú určité spôsoby sociálneho a ekonomického správania, trs hodnotových postojov. Na ne som obrátila pozornosť pri svojich výskumoch roľníckej, resp. dedinskej society.

Predovšetkým si treba uvedomiť, že roľníctvo bolo po stáročia podriadeným elementom širšej mocenskej štruktúry - sociopolitickej organizácie štátu. Bohatstvo, moc, kontrola na stupni lokálnom či štátnom boli koncentrované v rukách vyšších, resp. vládnúcich vrstiev. Roľnícka ekonomika teda nejestvovala nezávisle, ale vždy v prepojení s politickou autoritou - všimnime si napr. Tereziánske reformy, zrušenie nevoľníctva, uhorské dedičské právo, až po nedávne zakladanie jednotných roľníckych družstiev a súčasnú privatizáciu. Bola vždy voľkaná do rámca makroekonomického systému. Spôsob života roľníka, jeho ekonomické správanie, hodnotové postoje majú také isté jednotné charakteristické črty (napr. vo vzťahu k vlastníctvu, bohats-

tvu, obchodovaniu). Na druhej strane však pod pou drobnohľadu vidno, že ekonomika roľníckeho spoločenstva nebola jednotná. Diferencovane štrukturovala podľa toho, aké faktory hrali významnú úlohu v spôsobe zaisťovania živoby, prostredníctvom získavania zdrojov, rozvíjania technológií, zručností. Ekonomicko-sociálne správanie roľníckeho spoločenstva teda nebolo a nie je uniformné. Rozličnosti sa stávajú zreteľnejšími, ak s nimi priblížime cez perspektívu mikroekonomického systému konkrétnej dediny. Práve k tomu smeruje môj výskum, ktorý som sústredila v lokalitách z okolia Senice (Cerová-Lieskové, Rozbehy) a okolia Ilkavy (Košecké Rovné, Zliechov). Čiastočne som uplatnila poznatky k téme, ktoré som získala pri predchádzajúcich výskumoch iných lokalít. Výber obcí zatiaľ neriadil žiadnymi špecifickými kritériami, nepredchádzala mu vopred premyslená snaha o komparatívnu hypotézu. Vychádzala som z predpokladu, že každej dedinskej societe je vlastný istý druh socioekonomického správania.

Pre budúcnosť bude ale treba výber lokality dôslednejšie upresniť, tak aby sa v zábere porovnaní a komparácií ocitli vedľa seba dedinske society s výrazne odlišnou ekonomickou štruktúrou. Okrem toho ďalšie sledovanie by malo viac prerásť do hĺbky jednotlivých sociálnych organizácií dedinského spoločenstva. Ekonomické správanie roľníka treba teda chápať tak, ako ho predostiera v tejto prvej fáze, ako vstupnú diagnózu, zostavenú na základe prvých dotykov s faktami.

I napriek náhodnému výberu lokalít vystupujú medzi oboma regiónmi značné rozdiely v ekonomicko-sociálnom správaní, podmienené odliš-

nomickou štruktúrou, prejavujúcou sa v skladbe pestovania, charaktere vlastníckych vzťahov atď. Cerovej-Lieskovom v minulosti užívala a obrábala ju šľachta na spôsob dominikálu - poľnohospodárskeho podniku zameraného na tzv. majerské podárenie, orientované rastúcim spôsobom na Do roku 1918 tu patrila väčšina - t.j. 2/3 lepšej inatej pôdy s majermi Výmol a Brezina grófovi ndischgrätzovi, zatiaľ čo 1/3 mokrych bažinatých a zle prístupnej a ťažko obrábateľnej pôdy patrila linčanom. Gróf sídlil v západných Čechách v chove a kaštieľ obýval len v čase jesenných poľovník. Po pozemkovej reforme (I. etapa v roku 1914, II. etapa v roku 1927) značnú časť pôdy vykúpili miestni roľníci a bývalí poľnohospodárski robotníci majerov. Zo zvyšnej pôdy, neodkúpenej domácim ryateľstvom, vznikli dva zbytkové veľkostatky. Ich majitelia dostali prezývku "novodobí grófi", alebo "zbytkári". Spôsob pridelenia veľkostatkov sa pripíjal štátnemu protekcionizmu. Medzi obyvateľmi povrávalo, že "zbytkári" pôdu riadne neodkúpili, ju dostali. ("Boli zaondzítii, zamestnaní politicky ministerstvu." - "Tedy tiež, kto bol pri koryce mal žnosť.") V skutočnosti ale miestni obyvatelia vdepodobne pôdu neodkúpili nielen pre nedostatok peňazí či zadlženosť, v čom sami vidia hlavnú činu, ale i z vrodeneho konzervativizmu a nedôvery vlastnej roľníckemu naturelu, podporovanej i najďším postojom cirkvi ("Kňaz kázal z kancla, že brať pôdu grófovi je smrteľný hriech a kto pôdu kúpi, raz ju bude musieť vrátiť, a tak príde o niaze i vlastné role.")

V medzivojnovom období malo v ekonomickej štruktúre obce najväčší význam poľnohospodárstvo. Väčšiu časť obyvateľstva tvorili roľníci.² Podľa zvykov obyvatelov z pôdy mohli vyžiť i strední roľníci - t.j. takí, ktorí vlastnili okolo 3-4 ha pôdy a vylátali okolo 100 q obilia ročne. Najbohatší gazdovia, tzv. "argaláši" mali okolo 20 ha a kone. V Cerovej-Lieskovom ich bolo približne desať. Maloroľníci a podzemkovia si privyrábali ako lesní robotníci alebo zónári (chodilo sa na žatvy a repu do veľkostatkov okolo Trnavy), či prácou pri železnici. V dedine žilo okolo 10 rímskych rodín. Živil sa kováčstvom (kuličiar, kovali radlice), príležitostnými prácami, ženy tkaním.³

Pretože pôda bola pre Cerovanov v tom čase najcennejšou materiálnou hodnotou a predstavovala základnú umuláciu kapitálu ("Vtedy sa hovorilo, keď máš pole, máš všetko." - "Každý si radšej otreľ od huby, ako sa nenajedel, len aby kúpil rolečky." - "Pôda, to je istota." - "Vtedy tak veril pôde, že ani Pánu Bohu

tak neveril.") mal zámožný roľník ("hrubý sedlák", "argaláš") najvyšší sociálny status v pomere k maloroľníkom, robotníkom či remeselníkom. Z radov zámožných sedliakov sa volila i obecna rada. Sociálna diferenciácia bola vyjadrená i v rozdielnom zastúpení v politických stranách. Zámožní sedliaci a "zbytkári" boli skôr členmi agrárnej strany (z toho názov "argaláši"), maloroľníci a chudobnejší uprednostňovali členstvo v Slovenskej ľudovej strane. Ich činnosť spočívala, podľa toho ako to uvádza Kronika obce Cerová-Liesková: "vo vzájomných ohováračkách, napádaní a rušení schôdzi".⁴ Na rozštiepenosť podľa zámožnosti a straníckej príslušnosti paralelne nadväzovali i mládežnícke organizácie Roľnícky zväz a Združenie katolíckej mládeže. Obe usilovali o separáciu organizáciu mládežníckeho života, zábavy, hľadali príležitosť k vzájomnému podceňovaniu, posmeškom (parodovanie "argalášov" v oblečení a správaní pri zábavách). Paralelný jav som zachytila i v Lábe, kde bola mládež zo zámožnejších rodín sústredená v jednote Sokol a menej zámožných v katolícky orientovanej jednote Orol. Diferenciácia sa zdôrazňovala i vo výbere farieb ženského kroja na zábavy - členky Orla si obliekali bledomodrý, členky Sokola ružový kroj.

V Košeckom Rovnom bolo v minulosti vlastníkom pôdy Košecké panstvo, ktoré dávalo všetku pôdu na spôsob rustikálu do úžitku poddaným za odvádzanie feudálnej renty. Obyvatelia si ešte spomínajú, že "každá tretia brázda bola majiteľská, dva brázdy boli panské". Po zrušení nevoľníctva boli pozemky rozdelené medzi bývalých poddaných do tzv. "gruntov" - usadlostí jednotlivých rodín. V Košeckom Rovnom ich bolo sedem: Rehore, Zemanne, Štefane, Čelke, Košíke, Dolňanský a Richtársky grunt. Z toho, čo sa nerozdelilo, zostal tzv. Hošták. Grunty nemali rovnakú výmeru ani kvalitu pôdy, preto vznikali medzi osadníkmi spory. Iné vlastnícke vzťahy boli v Zliechove. Obec patrila opátstvu na Skalke, neskôr jezuitom, potom náboženskej základine. V oboch horských obciach však nebola pôda vhodná na výnosnejšie poľnohospodárstvo a nebol jej dostatok, z poľnohospodárstva sa vyžiť nedalo, hľadali sa iné formy obživy. Bol to predovšetkým podomový obchod s galantériou, ktorý za Rakúsko-Uhorska smeroval až do Rakúska, Nemecka, Talianska. Mimo obce ostali muži niekedy až dva roky. Peniaze na živobytie posielali domov. V medzivojnovom období sa obchodovanie zúžilo na české krajce.

Košechania a Zliechovčania, zdá sa, neboli príliš dobrí obchodníci. Boli síce výnimočné prípady, že sa

podomový obchodník zmožil a nadobudol samostatný obchod - za Rakúsko-Uhorska vlastnil takýto obchod Š. Galbo v Breslau, po rozpade monarchie však oň prišiel. Sami tvrdia, že z podomového obchodu sa nedalo príliš zbohatnúť a "taký, čo nemal obchodného ducha a nevedel podnikat', alebo taký, čo nevedel čítať a písať a musel mať vedľa seba niekoho, kto by mu pomohol, takí skôr z podomového obchodu schudobneli". Počas neprítomnosti mužov sa o hospodárstvo a obrábanie pôdy starali ženy za pomoci najjednoduchších technológií a pracovných postupov. Obilie kosili kosákom, miesto vozov používali batohy, miesto mlátačiek cepy. Takto sa hospodárilo až do roku 1945. Z ostatných doplnkových foriem zamestnania treba spomenúť aj sezónne práce žien a dievčat, výžinky detí. Po postavení Škodových závodov v Dubnici sa väčšina mužov preorientovala na prácu v továrni. V globále boli majetkové a v závislosti od nich i sociálne rozdiely nízke.

Z porovnania dvojíc lokalít Cerová-Lieskové, Rozbehy a Zliechov, Košecké Rovné vysvitá, že v prvej boli sociálne rozdiely citeľnejšie ako v druhej. Ak k týmto dvojiciam pridáme do tretice prípad z Lábu, kde bola v medzivojnovom období sociálna hierarchizácia značne hlboká, dostaneme vzorku troch rozdielnych variantov ekonomickej štruktúry. Priamo úmerná k nej bola i intenzita vonkajších symbolov vyjadrujúcich sociálny status. Najvýraznejšie sa prejavovali v Lábe, kde boli zjavné v osídlení. V Centre obce, tzv. "Dzedzine", bývali zámožnejší sedliaci. "Rádek", postavený rovnobežne k centru, obývali bohatí roľníci. Na "Ulici" to bolo "pomíšané", ale prevažovali poľnohospodárski robotníci - "tovarichári", ktorí bývali v podnájme - "na hospode", okrajové štvrte - "Vrbovec", "Drahy", "Chríb" obývali bezzemkovia - "kozári".⁵ Symboly bohatstva zviditeľňovali i štuková výzdoba fasád, ktorú si mohli dovoliť len zámožnejší sedliaci a Amerikánci, interiér, kde zámožnosť naznačoval nahromadený počet perín a podušiek v izbe ("Prv enem to biu sedlák co mjeu trúby konopí, prádua, dučen, poštarú"), prijímanie novotvarov v predstihu (zásuvková truhla bola začiatkom 20. storočia výsadou bohatej nevesty), kroj (počet stužiek na súkennej sukni vyjadroval počet "achtalov", ktoré vlastnila ženina rodina, najbohatšie čepce a najbohatšie výšivky si mohli dovoliť predovšetkým ženy a dcéry "hrubých sedlakov"). Zámožnosť sa vo všeobecnosti prejavovala väčšou "parádou" - ňou sa zvýrazňovala výlučnosť sociálneho statusu.⁶

Symbolika nesúca informácie o sociálnom statuse nositeľa bola menej hmatateľnejšia v Cerovej-

Lieskovom a na Rozbehoch. Medzi bohatými a chudobnejšími tu neboli zásadné rozdiely ani v bývaní, ani v odievaní, ani v honosnosti obradov. Diferencie sa prejavovali skôr v kvantite, hromadení produktov, vo väčšom počte odevných kusov vo výbave. Znakom zámožnosti bolo predovšetkým samotné hospodárstvo. "Paráda", vzhľad exteriéru či interiéru domu boli druhoradé.

V Zliechove a Košeckom Rovnom boli symboly sociálnej hierarchizácie takmer nezreteľné, možno povedať, že celkom chýbali. Je to pochopiteľné. Vyplývali z málo výraznej socioekonomickej diferenciácie. Z tejto skutočnosti pramenil aj istý druh egalitarizmu, pocit, že všetci v dedine sú na tom približne rovnako v dobrom i zlom. Konflikty vo vnútri dedinského spoločenstva boli mierne, zdôrazňovala sa kooperácia - susedská výpomoc, pričom sa však nevyžadovala záväzná forma reciprocity ("Susedia si pomáhali bez platenia. Vy ste prišli dneska, ja prídem zajtra." - "Nuž keď mohol, šiel pomôcť. Čilkám by to ani nešli. Nečakali, aby pomoc vrátil, to šiel len tak." - "Ženy, keď boli bez mužov, pomáhali si pri žatve, spoločne žali, deti trhali žito po brázde. Potom sa so spevom vracali, večer sa navarilo, pozvali sa všetky ženy k stolu a bola homola."). Niektoré formy pomoci a práce boli celkom voľné. (Gazda posadil slivku len tak v poli, nie pri vlastnej roli. Rátal s tým, že deti pri pasení slivky radi zjedia. - Žena vyšila susedkinej dcére zásteru len tak z dlhej chvíle.)

Kooperácia sa utvrdzovala i užívaním a spravovaním urbárskeho a obecného majetku. Urbársky les čistili, vysádzali a strážili urbánci spoločne. Pod kontrolou horára sa spoločne ťažilo a hotovilo palirové drevo.⁷ Podobne spoločná bola i starostlivosť o urbárske a obecné pasienky.⁸

V sociálnom správaní prevažovala tendencia k spolupatričnosti a charitatívnosti. (Ľudia, ktorí nevlastnili pozemky, chodili pomáhať lepšie situovaným pri žatve, mlatbe. Za odmenu dostávali naturálie - maslo, tvaroh (Cerová-Lieskové).⁹ V Zliechove poskytovali bezdomovcom alebo osamelým či chorým vlastný prístrešok i stravu ("Biskupky - tri sestry chodili z domu do domu. Z dom do domu chodil aj slepý Jantoško. Každú noc spal v inom dome, kde mu dali najesť a navečer ho zaviedli do ďalšieho domu."). Podobne sa obec starala o osamelých prestárlych ľudí. Opatrovateľská povinnosť pripadla každý deň na obyvateľov iného domového čísla. Podľa informátorov na túto formu sociálnej výpomoci dostala obec za I. ČSR podporu od štátu. Okrem toho bolo prirodzené pomáhať almužnou miestnym žobrákom i žobrákom z iných

dedín. Zvyčajne to boli známe postavy, ktoré sa opätovne do dediny vracali a miestni obyvatelia ich poznali podľa mena (Tonka z Belej, Mišo). Z obecných peňazí dostával nevelikú čiastku aj hrobár a hlásnik v jednej osobe, ktorý tiež patril k dedinskej chudobe. Na Nový rok chodil z domu do domu vyberať zbožie. Od každej domácnosti dostal taký podiel meríc, koľko roľ domácnosť vlastnila. Mohol prenajať cintorín na skosenie sena.

Predchádzajúce príklady naznačujú, že v uvedenej dedinskej societe platil kodifikovaný systém práv a povinností, reciprocity, redistribúcie zdrojov. Reciprocitou a prerozdeľovaním sa stmelovali vzťahy a zároveň sa tým vytvárala ochranná sociálna sieť, ktorá tlmila hrany sociálno-ekonomických rozdielov. A hoci diferencie medzi chudobnejšími a zámožnejšími neboli zvlášť zreteľné, i tak, ako vidno z príkladov, sa vyvinul mechanizmus, podľa ktorého tí, ktorí boli na tom materiálne lepšie, mali povinnosť pomáhať slabším. Tým sa určitým spôsobom tlmili trenice a závisť.

Ďalšie črty ekonomického správania boli v roľníckom spoločenstve viacmenej všeobecné. Pri ich náryse nebudeme teda postupovať ako v predchádzajúcom podľa jednotlivých lokalít, ale budeme pri každom prejave uvádzať výberové príklady zo všetkých lokalít spoločne.

V roľníckom prostredí sa v medzivojnovom, ale i povojnovom období považovala chudoba za normálnu akceptovateľnú stránku života. "Roľník nikdy nebol bohatý", konštatoval agronóm z JRD Košeca pri tohtoročnom interview. Perspektíva chudoby, možnosť schudobnieť vyplývala jednak z povahy roľníckej práce, ktorej výsledky v mnohom záviseli od nevypočítateľných podmienok obklopujúceho prostredia (počasie, choroby a nákazy dobytka, rastlín). Dedinské kroniky opakovane prinášajú správu o suchu, neúrode, pohromách a katastrofách, ktoré doliehali na roľnícke obyvateľstvo bez toho, že by ich mohli ovplyvniť. Kronika z Cerovej-Lieskového prináša napr. tieto záznamy: Rok 1803 - príznak hladu, rok 1808 - neskoré mrazy zničili úrodu, rok 1917 - mrazy zničili úrodu, nedostatok potravy a aj tie potraviny čo boli, zrekvirovala armáda. Po domoch chodili vojaci a všetko brali. Ľudia nemali čo jesť, čím svietiť.¹⁰ Podľa informátora z Cerovej: "Keď sedliakovi uhynul dobytok, alebo keď sa mu polámalo koleso a musel si naň požičať v banke v Brezovej, už bol hotový, už bolo po sedliakovi".

Vefa roľníkov však schudobnelo vlastnou vinou pre alkoholizmus či zlé hospodárenie: "Boli ľudia čo negazdovali dobre a majetok prepili." - "Lúbil

pálenku, neplatil dane, penízky odnesol Židovi a šiel na buben."

Ďalšou príčinou schudobnenia bol i spôsob dedenia, ktorý sa vo všeobecnosti na Slovensku od polovice 19. storočia riadil uhorským dedičským právom, podľa ktorého všetci potomkovia, resp. dediči mali právo na rovnakú čiastku majetku.¹¹ Tak sa potom mohlo stať, že i majetok bohatej sedliackej rodiny sa po smrti gazdu rozdrobil. Pole sa rozdelilo na úzke roličky. Často dochádzalo k dedičským sporom, lebo pôdu rozdielnej bonity a v rôznych častiach chotára bolo možné len veľmi ťažko spravodlivo rozdeliť na rovnako hodnotné čiastky. V zdĺhavých sporoch o dedičstvo sa nakoniec majetok rozplynul vo výdavkoch na súdne trovy.¹² V Cerovej-Lieskovom informátor spomínal bohatého sedliaka, ktorý po smrti manželky poručil majetok deťom, tie sa však nevedeli medzi sebou dohodnúť na spôsobe delenia majetku a sedliak zostal na staré kolená o žobráckej palici. Dedením sa majetok rozkúskoval, prelieval z jednej rodiny do druhej. Nevytvárali sa tak podmienky pre formovanie stabilne bohatých roľníckych rodín. Istú možnosť nadobudnúť, alebo sceliť majetok poskytoval sobáš: "Keď sa role šikli vedľa seba, alebo keď bol mládenec bohatý, to už len radili - zoberte sa, zoberte sa. Na lásku sa nehľadelo" (Košecké Rovné).¹³

Sklon k rezignácii, pasivite, odovzdaniu sa do vôle osudu, ktoré antropológovia považujú za charakteristické pre roľníka¹⁴ azda najlepšie vyjadruje výrok s náboženským podtextom, často opakovaný v roľníckom prostredí: "Boh dal, Boh vzal", alebo napokon i pieseň: "Aj tí naši prijali, aj my prijat budeme, aj tí naši hovno mali, aj my ho mať budeme" - hoci tu zmierenie s osudom nadobúda už furiantskú polohu. Podtón rezignácie mala i poznámka bohatej sedliacky z Cerovej-Lieskového, ktorá prehlásila, keď jej brali role do družstva: "Nedá sa nič robiť, jaká doba ide, takú musíme prijať" a ponúkla aktivistov fľašou vína. Samozrejme, takýto postoj bol v danej situácii, keď sa roľníkovi bral základ existenčnej istoty a hodnoty - pôda - skôr výnimkou z pravidiel. Samotný výrok ale dosť charakterizuje sklon k poddajnosti a fatálnosti, príznačný pre roľníka.

Tento sklon je pochopiteľný, keď si uvedomíme, že roľníci žili po stáročia v spoločenskom kontexte, kde silu a bohatstvo koncentrovala vo svojich rukách štátna alebo lokálna vládnúca moc. Predstava o samostatnom riadení a kontrole životných determinantov preto bola a doposiaľ i je roľníkovi vzdialená. Zrušenie Štátnych majetkov v Košeckom Rovnom a Gápelskej doline komentoval bača zo Stredmeje: "My

na to hlavy nemáme, to zhora zrušili páni v Lieskovom" (rozumej predsedníctvo ŠM).

Neistota a podozrievavosť sa viazala, a dosiaľ viaže k tomu, čo je neznáme, vzdialené, jestvuje mimo súčasť známeho súkolia sociálnych väzieb. Z toho potom plynie i nedôvera k autoritám, v rukách ktorých je koncentrované rozhodovanie a moc: pán bol rovnako gróf Windischgrätz, okresný notár, neskôr tajomník strany a je ním dnes predseda štátneho majetku alebo poslanec vo vláde. Tí všetci boli a sú na inej strane barikády. Strach z neznámych, silnejších vytváral aj psychologickú bariéru voči bohatstvu a bohatým, špekulantom, keťasom, Židom. Po 1. svetovej vojne vyústil do živelného sociálneho protestu, sprevádzaného násilím a drancovaním, ktorý bol zriedkavým porušením roľníckej pasivity: "V Cerovej padol vo vojne hnev na miestneho notára Hofera, ktorý podľa výpovede slúžky krmil múkou svine, lebo okrádal ľudí o prídeľy. Ľudia vtrhli do domu, byt mu zdemolovali, všetko vyrabovali. Keby nebol z obce utiekol, boli by ho roztrhali."¹⁵ - "V 1918 sa stal taký prevrat. Židú priekupníku čo tu mali šenk zlikvidovali. Došli Rusi. Potom jeden z Cerovej kyjakom šlahel do okna, zespalo sa jedno i druhé, šeko sa vyhrnulo ze šenku, jedni išli Židov brániť, Rusi brali plné náručie látek, vysypali to na ulicu, ľudie, tí to brali. Vzali všetko, len okná im ostali povybíjané. Židi sa potom odsťahovali do Trnavy." - "V Zliechove panské lány a židovské lesy patrili Židovi Schtigitzovi. Chudoba bola u neho zamestnaná. Ďalší Židia Fríd a Káčer mali krčmy. Po vojne Schtigitz vyrabovali. Ovce, všetko mu pobrali, ale tých ďalších dvoch Židov, čo boli chudobnejší, nechali tak." Podtextom ľudového antisemitizmu tu boli okrem iného hlavne sociálne rozdiely a presvedčenie, že i keď je niekto bohatý a vplyvný, pravdepodobne dosiahol svoje výhody a moc podvádzaním a využívaním iných. V Cerovej i na Rozbehoch kolovala tá istá historka o židovských krčmároch, ktorí podvádzali miestnych ľudí tým, že im neoprávnene zapisovali "borg" i vtedy, keď sedliak šiel s povozom len okolo krčmy bez toho, že by sa v nej zastavil.

Spomenula som psychologickú bariéru voči zámožnosti, bohatstvu, bohatým. Tá sa následne prejavovala i v nedôvere k snahe rýchlo si zlepšiť pozíciu, zbohatnúť. V Zliechove spomínajú s istým dešpektom na rodinu, ktorej pozemkové vlastníctvo nebolo veľké, ale ktorá sa snažila o pozdvihnutie materiálneho postavenia prenájmom množstva poľa, na ktorom dreli od rána do večera. Pohoršenie budili najmä prácou v nedeľu. Boli to prví ľudia v dedine, ktorí porušili dovtedy všeobecne zaužívanú

normu. Treba dodať, že práca v nedeľu a vo sviatok je v tejto oblasti i dnes zriedkavá.

Nedôvera sa obracala najmä voči ľuďom, ktorí sa snažili zbohatnúť obchodom. Často sa pritom v jednom zornom uhle podozrievania ocitli čierni obchodníci, priekupníci, vedľa poctivých, obchodne šikovných jedincov. Znakovo vzťah dedinčania k obchodu, obchodovaniu vyjadrujú označenia keťas, šmelinár, špekulant, kšeftár, žid (v tomto zmysle priekupník): "V roku 1920 prišiel do Cerovej Moravák G. Chlup. Ten kúpil židovský obchod za ňáky malý peníz. Došiel len s takú aktovkú, poprehlédal si to! Bol to špekulant, dobre vedel obchodovať a tak tu zbohatel. Nadobudol role, kravy, šenk a keď by biu došiel biu, mjel by celé Léskové. Ale šeko čo našpekuloval, mu zebali do družstva, neostalo mu nic, len stará pálenica." - "Cez vojnu bol na Cerovej prídel potravín malý. A tak na čiernom trhu zámožnejší gazdovia tajne za noci keťasili. Predávali poľnohospodárske výrobky za nefudské ceny... Bol tu na Rozbehoch taký kšeftár, ktorý sa dopustil čerňého obchodu, falšoval cez vojnu lístky, s cukrom kšeftoval."¹⁶

Odôvodnená či neodôvodnená podozrievavosť roľníka k obchodu, obchodovaniu pramenila pravdepodobne i z kultúrnych väzieb na stredoveký názor, podľa ktorého bolo obchodovanie kresťanom zakázané - finančnými operáciami sa zaoberali Židia, ale vyvierala v mnohom i z podstaty roľníckeho spôsobu života a myslenia. Roľník bol predovšetkým hospodár, ktorý videl v obrábaní pôdy, chove dobytká prostriedok obživy, a nie obchod za účelom profitu.¹⁷ To ale neznamenal, že roľník neprejavoval záujem o predaj časti svojej úrody. Samotný predaj nebol ale cieľom sám osebe. Bola to skôr transakcia, ktorá pomáhala udržiavať daný chod života, zaisťovala získavanie zdrojov na nákup základných potrieb, alebo bola núteným vedľajším zdrojom v oblastiach, kde bolo poľnohospodárstvo nepostačujúcim zdrojom existencie.

Roľníci z Cerovej-Lieskového, Rozbehov vozili zvyšnú časť úrody priekupníkom do Trnavy alebo okolia Bolerázu. Seno pre vojenské kone sa chodilo cez vojnu predávať priekupníkom do Prieval. Dobytok priekupníkom do Hradišťa. Okrem toho bola samozrejme možnosť speňažiť poľnohospodárske produkty a dobytok na trhoch a jarmokoch. S dobytkom sa najčastejšie odchádzalo do Smoleníc, alebo sa predával priekupníkom, ktorí prišli priamo do dediny. Za utŕžené peniaze sa kupovali základné potraviny a prostriedky pre domácnosť (cukor, soľ, petrolej, látky), či gazdovstvo (umelé hnojivo). Za väčšie peniaze sa kupovala zem alebo dobytok.

Celé úsilie roľníka sa predovšetkým sústreďovalo na udržanie chodu hospodárstva. Roľník upotrebil a skonsumoval väčšinu vyprodukovanej úrody a potravín. V minulosti sa len výnimočne koncentroval na kultiváciu produktov určených na vonkajší trh. (Např. dediny pomoravského Záhoria, kde koncom 19., no i počas 1. polovice 20. storočia bolo roľníctvo zamerané na obchod so zeleninou.)

Aká bola funkcia peňazí v roľníckom spoločenstve medzivojnového obdobia? Keďže roľnícky spôsob hospodárenia je prepojený so socioekonomickou organizáciou komplexnej spoločnosti - štátu a nadväzuje na jeho univerzálne akceptovaný finančný systém (dane, úvery, úroky) a ekonomické väzby, dalo by sa predpokladať, že je to zbytočne položená otázka. Predsa však použitie peňazí malo v roľníckom prostredí isté špecifikum, istým spôsobom nasmerované oblasti použitia.

Ťažko striktno stanoviť poradie, do čoho sa najčastejšie vkladali peniaze. Väčšie sumy peňazí sa pochopiteľne investovali do pôdy, ktorej kúpa sa považovala za najistejší spôsob vloženia peňazí ("Role to nezhorí, neukradne nikto" - Cerová-Lieskové) a kúpy dobytky ("Pekné voly, pekné kravy, to sa oplácalo. Voly sa mohli predáť na jarmoku v Senici a dostali ste toľko peňazí, že ste si mohli kúpiť jeden majetok," t.j. určitú výmeru zeme - Rozbehy); istá časť peňazí išla na opravu alebo stavbu domu. Určitú hotovosť bolo treba mať v zálohe pre prípad choroby, opravy zubov. Veľa peňazí sa minulo na alkohol, a to nielen z príležitosti obradov, sviatkov či zábav, jednoducho sa prepili v krčme.¹⁸ Takéto, z ekonomického hľadiska iracionálne správanie vychádzalo z postoja, ktorý by sa dal charakterizovať ako neschopnosť odrieknuť si momentálne potešenie - tendencia radšej minúť ako šetriť.

Hodnotu peňazí roľník najčastejšie odvodzoval od poľnohospodárskych produktov. Ešte doteraz na Rozbehoch presne registrujú, že za 1. ČSR za 1 q zemiakov odvezených do liehovaru bolo možné dostať 18 Kčs, 1 l doma vypáleného liehu stál 6 Kčs a za presne toľko sa dala kúpiť košefa, alebo sa poľnohospodárske produkty používali pri výmenných transakciách - za 1 q žita sa dali za Rakúsko-Uhorska kúpiť čižmy.

Veľkú sumu v rodinnom rozpočte predstavovali výdavky na obradové, sviatočné aktivity - predovšetkým svadbu, pohreb a s nimi spojené reprezentatívne znaky - obradový sviatočný odev, obradové jedlá (čepiec pre nevestu, ktorý bol darom od krstnej matky mal např. v Lábe hodnotu jednej jalovice; na cerovskom svadobnom odevu bola drahá sukňa, na ktorú bolo treba až 10 rífov - 7 metrov

látky). Pre roľníka, a napokon i súčasného dedičana bola a je doposiaľ prvoradejšia snaha uchovať a upevňovať rodinné, susedské či spoločenské zväzky prostredníctvom obradu, než racionálna kalkulácia: "To na svadbu si potrpel aj keď bol chudobný. Každý sa chcel vyniesť, aby ho nepodceňovali. Predali sa kone, kravy alebo voly, chudobnejší si požičali. Podpísal sa veksel - listina, kde bolo napísané slovom a písmom, koľko si požičal, bolo treba gaventu - ručiteľov, od pôžičky sa platil akšic - úrok." (Rozbehy).²⁰

Signifikantnú funkciu v ekonomickom správaní sa roľníka zaujíma práca. Prevažujúce jednoduché archaické technológie v obrábaní pôdy, pretrvávajúce ešte v medzivojnovom období vyžadovali predovšetkým fyzickú prácu náročnú na telesnú výdrž, obratnosť a zručnosť. Podnes prevažuje v roľníckom prostredí tendencia považovať fyzickú prácu v porovnaní s duchovnou prácou za jedinou skutočnú prácu. "Záležalo jak si dobre robil, mjel si majetok, pôdu, takému sa hovorilo, to je dobrý gádžo (sedliak). Jak sa nekomu nechcelo, bol lajdák, nešiel zorať, keď bolo treba, pestoval, pestoval a nedopostoval, ledajak burinu." (Rozbehy) - "Nebolo treba úradníctva a ľudia vedeli všetci robiť. Nebolo im treba rozkazovať. Vedeli, snažili sa, lebo rozumeli tým rolám. Potom sa toho nahnalo moc do kancelárov všelijakých rozkazovačov" (Zliechov).

Všeobecne sa práca na poli a okolo hospodárstva považovala za tvrdú "od svitu do mrku", zvlášť v časových obdobiach vrcholiacich hospodárskych prác. Predstava ťažkej fyzickej práce je v súčasnosti jedným z motívov odradzujúcich od privatizácie. "Najvječší drina biua na rolách. Kdo by si chcel zebrať tú pôdu, tak sa musí narobit až no, keď chce aby cosik dorobil, cosik mjel. Na tú drinu už asi ľudie nebudú. Tí starí, co boli na to zvyknutí, tí už robit nevládzu, hentí mladí nebudú robit, ani keby ste ich samopalem hnali. Na tú drinu sa nedajú" (Cerová-Lieskové).

Zmeny v pracovnom procese, charaktere práce, ktoré priniesol so sebou zvrät v socioeconomickej organizácii (zakladanie JRD, Štátnych majetkov) mal vo všeobecnosti podľa informátorov negatívnu odozvu na postoje k práci, pracovnosti, hospodárnosti. "Tam na tých štátnych majetkoch by bolo treba dať dobrých ľudí dovedna. Takých čo robia, nie čo si to odhľadia, odstoja. Keby ti robotníci robili dobre, mali by sa aj štátne majetky dobre. Ale takých tam nahnali, čo to ani robit, iba papuľu to mali, špinavo rozprávali, nemohli im ani rozkázat. Taká robota nestála za nič. Například na tých lúkach som sa koľkokrát dívala. Prišli pre seno. Päť kopích sena

tam bolo, ale tú piatu už nevzali, išli preč. Čo zahynulo vŕŕeckého pre ich lajdáctvo. Oni už nemali ŕiaden vzťah k tomu, oni potrebovali len výplatu. Aby dobrú robotu spravil, ŕak z toho majú peniaze, o to sa nestarali" (Zliechov). Opakovane sa o zlej morálke, najmä v počiatočných rokoch zakladania JRD, dočítame i v Kronikách družstva Koŕeca: "Rok 1954 - pracovná morálka bola zhodná s vlašjšou, niektoré rodiny sa vôbec nezapojili do prác... Rok 1955 - pracovná morálka na nízkej úrovni. Osobné záujmy prevyšovali družstevné... Rok 1959 - pracovná morálka upadala. Nik nevedel za čo pracuje."²¹

Zvlášť zaujímavou otázkou je sledovanie postojov roľníckej society k trestnému činu proti majetku, ku krádeži a rozpoznávanie mechanizmov, priamej či nepriamej sociálnej kontroly. Zdá sa, že deviantné správanie, za aké možno považovať krádež, sa síce pokladalo za narušenie uznávaných noriem, vcelku sa však nekvalifikovalo ako ŕažký prečin, skôr ako priestupok tvoriaci súčasť každodennej reality. Prevažovali lakonické konštatovania: "Kradlo sa aj bude, pokým svet svetom bude." V porovnaní minulosti do r. 1945 a súčasnosti po r. 1945 sa ale najčastejšie tvrdilo: "Kradlo sa, ale nie tak jak včil".

V minulosti sa krádeže vyskytovali skôr u chudobnejších, tam kde sa zaistenie istej, i keď nevysokej úrovne ŕivobytia nedalo dosiahnuť legálnym spôsobom. Objavovali sa krádeže obilných snopov, suchej ŕateliny, konopných látok, dobytka ("Koňa ukradol na hornom konci dediny a na dolnom ho porazil" - Cerová-Lieskové), dreva ("Z hory zebrale z nahotovenej siahly, alebo ju v noci zebrale celú. Ale vyšetruvačky sa nerobili. Nuž, zbral si drevo, čo sa dá robiť. Ale bola to robota nahotoviť. Môjho muža pri tom skoro zabilo" - Zliechov). Podľa niektorých

údajov nekradli však len chudobní. Občas kradli a zámožnejší ("boli také sedláčky, ani by nebua zdravá, keby druhému ten snop nevzala" - Rozbehy).

Historické doklady hovoria o výskyte krádeží poddaných a vypracovanom systéme kontroly nac feudálnym majetkom už v minulosti. Dežmári v priebehu ŕatvy a mladby, hájníci po Tereziánskych reformách, kedy sa zvýšila ochrana lesov, mali dc rámca svojich pracovných povinností zahrnúť kontrolu nad krádežami obilných snopov a dreva.²² Krádež sa teda zakotvila v povedomí roľníka i ak súvis s braním z panského, cudzieho ("z cudzieho kr netečie"), a ako taká bola a je síce hodná odsúdenia ale nie nadmerného. Po založení JRD a ŠM sa mierc rozkrádania ešte zvýšila. Krádež sa stala akceptovateľnou stránkou existencie ("Kto nekradne nemá").

Vyzdvihnutím, izoláciou niektorých faktorov charakteristických pre situáciu, v ktorej sa roľník pohyboval v medzivojnovom období, sme sa pokúsil zatiaľ aspoň útržkovite poukázať na ekonomické správanie sa roľníka. Keďže ekonomický systém je v roľníckom prostredí reflexiou ŕiršieho sociokultúrneho systému, ktorého je súčasťou, znamená to že zmeny v ekonomike, ekonomických postojoch prebiehajú zároveň so zmenami v ŕtruktúre spoločnosti. Preto v nasledujúcich fázach výskumbudeme zameriavať pozornosť na zmenené skutočnosti v ekonomickej organizácii, vyvolané transformáciami ŕiršieho sociokultúrneho systému, dc ktorých vstúpila donucovacia sila politických inŕtitúcií (zakladanie JRD, privatizácia). Aké zmeny vyvolali prelomovú situáciu v ŕivote dediny? Posilnili alebo potlačili predchádzajúce tendencie? V ďalšombudeme hľadať odpovede na tieto otázky.

POZNÁMKY

- 1 DALTON, G.: Economic anthropology and development; essay on tribal and peasant economies. New York 1971; PI - SUNEYER, O. - SALZMANN, Z.: Humanity and Culture. An introduction to anthropology. Boston 1978, s. 282.
- 2 Podľa ŕtatistiky z roku 1938 bolo v obci 207 roľníckych ŕivností - 1 ŕivnosť sa rovnala 10 ha pôdy, roľníctvom sa ŕivilo 952 obyvateľov, robotníkov bolo 138, ŕivnostníkov 17, v obchode a peňažníctve pracovalo 18 ľudí, v doprave 14, zvyšná časť pripadla na slobodné povolania. Kronika obce Cerová-Lieskové, s. 24.
- 3 Cigáni ŕili v chatrčiach pozliepaných z hlíny v jednc miestnosti bez komína. V strede miestnosti kládli oheň a dym sa valil cez strechu. Hlava rodiny kula klince - ŕeny vyrábali zo srstí oŕípaných ŕtetky na líčenie. Tova predávali po domoch. Deti chodili otrhané ŕobrať po domoch a odmietali dochádzku do ŕkoly. Kronika obce Cerová-Lieskové, s. 33.
- 4 Kronika obce Cerová-Lieskové, s. 42.
- 5 Podobné rozvrhnutie osídlenia, dokonca i v názvoch korešpondujúce s Lábom zaznamenal J. Podoba moravskej obci Kostice. Stred obce nazývaný "Dědina

- obývali "sedláci". Podsednícke rodiny obývali tzv. "podsednícky rádek" nazývaný "Ulička". "Chalupníci" obývali okrajové ulice obce. Najchudobnejší ľudia bývali a podnes bývajú v časti zvanej "Kopčany". Pozri PODOBA, J.: Vplyv dedičskoprávných noriem na ľudové obydlie moravskoslovenského pomedzia. Slov. Národop. 30, 1982, č. 2, s. 309-326.
- 6 DANGLOVÁ, O.: Estetická a výtvarná kultúra dediny na Záhorí. Kandidátska dizertačná práca. Bratislava 1979, s. 62-70, 89-111, 129-154.
- 7 V Košeckom Rovnom mal podľa počtu podielov každý podielnik nárok na svoju výmeru dreva (1 podiel znamenal 3 q dreva). Ak mal urbárik podielov viac a drevo nepotreboval, zvyšné drevo mohol predať. Za Slovenského štátu sa cena za 1 q dreva pohybovala okolo 100 Kčs.
V Cerovej-Lieskovom a na Rozbehoch sa podiely nazývali "časťka" alebo "akcia". Tu okrem palivového dreva mohli urbárik v urbárskych lesoch licitovať aj stavebné drevo. Cena stromu sa stanovila na určitý počet podielov - napr. 4 a strom mohol získať len ten, kto mal viac ako 4 podiely. Niekedy sa jedna borovica vylícitovala na hodnotu až 13 akcií. Urbárske podiely sa dedili, ale mohli sa aj predať.
- 8 Na urbárskych pasienkoch mohli pásť dobytok len členovia urbariátu. Za I. ČSR v Zliechove platili od kusa dobytky za možnosť pasenia 30 Kčs. Na Rozbehoch sa urbársky pasienok licitoval. Pasienok dostal do prenájmu ten urbárik, ktorý dal viac. Cena ročného prenájmu urbárskeho pasienku sa pohybovala okolo 200 Kčs.
- 9 Na Rozbehoch bohatší gazdovia vypožičovali chudobnejším tým, že im dali pôdu pod zemiaky, alebo im požičali konský záprah. Pomoc sa vracala prácou.
- 10 Kronika obce Cerová-Lieskové, s. 54.
- 11 REBRO, K.: Úprava dedičského práva poddaných v prvej polovici 19. storočia. Historické štúdie X. Bratislava 1965, s. 194-216.
- 12 V niektorých rodinách sa dediči rozhodli na rozdelení majetku losovaním.
- 13 Určitou obrannou stratégiou voči fungovaniu dedičského práva bol napr. jednoduchý systém v evanjelických rodinách Hontu.
- 14 PI - SUNEYER, O. - SALZMANN, Z.: c.d., s. 178-179.
- 15 Kronika obce Cerová-Lieskové, s. 12.
- 16 Kronika obce Cerová-Lieskové, s. 34.
- 17 WOLF, E.R.: Peasant. Englewood Cliffs, N.J. Prentice Hall, 1966, s. 2.
- 18 "Poslala svojho muža do obchodu v Prievaloch. Vrátil sa po troch dňoch bez nakúpeného. Všetky peniaze pustil dolu krkom." (J. Tichý, 75-ročný, Rozbehy).
- 19 PI - SUNYER, O. - SALZMANN, Z.: c.d., s. 175; WOLF, E.R.: c.d., s. 77.
- 20 Kary, to nebývalo tak bohaté ako dnes. Kúpilo sa kilo bryndze, syra od kravičky, na tanierik chleba. "Tak pomodlime sa za tú dušičku!" Ponalievali poháre. "Vypite, vezmite si!" Túto smiečku chleba vezmi do úst, to tiuž posledný raz dáva mrtvý! (A. Bielíková, 70-ročná, Zliechov).
- 21 Kronika JRD Košeca, s. 23, 26, 43, 45.
- 22 SEDLÁK, F.: Náčrt vývinu správy feudálnych panstiev na Slovensku od polovice 16. storočia do polovice 19. storočia. Historické štúdie X. Bratislava 1965, s. 69, 83.

THE PEASANT ECONOMY IN LIGHT OF VALUE ATTITUDES

Summary

This paper is an attempt to analyze contiguous areas connecting economic processes with social organization from which certain manners of social and economic behaviour can be derived. The author focuses on the peasant milieu in Slovakia in period between two world wars. Research concentrates upon communities in the vicinity of Senica (the villages of Cerová-Lieskové, Rozbehy), Ilava (Zliechov, Košecké Rovné) and Malacky (Láb).

With these observations the author analyzes village communities with differing economic structures emerging in the composition of their employment, the characteristics of their property relations and, at the same time, societies with different economic and social behaviour. In her paper, the author also gives an account of the historical background of these differences. In principle they have emerged in various degrees of social differentiation and with varying intensity in the manifestation of social status

signs. Considering that in the village community the accumulation of capital meant primarily land, social differentiation was conditioned first of all by land ownership. Therefore, in the communities with the most marked property differences, e.g. in Láb and also in Cerová-Lieskové where the differences were not so lucidly drawn, the well-off peasant had the highest social status in comparison with the small-scale peasant, worker or handicraftsman.

Social differentiation thus was also displayed by external signs. Most markedly this happened in Láb, where social differentiation came to light in the settlement of the village, that is in distribution of the population into "quarters" according to varying social status; in the decoration of facades and interiors, in folk costumes and in the speed of accepting new innovations as well. Signs of a similar character were not so strongly expressed in Cero-

vá-Lieskové, where the differences among the rich and the poor did not comprise the principal divergences in dwelling and clothing. The principal differences manifested most likely in a quantity, in gathering of products, in the greater amount of clothing which constituent parts of the marriage dowry. Primarily, the sign of being well-off was considered the homestead itself.

In Zliechov and Košecké Rovné the property and social differences were irrelevant and thus, the external representative symptoms of social differentiation were also vague. Both communities were situated in a mountainous area where the soil was not suitable for yielding farming. Agriculture did not solely provide the people with means of subsistence. A missing means of livelihood was earned by the not very lucrative peddling fancy goods. In these communities, and social and economic differences, (which were only vaguely evident) resulted in a certain egalitarianism in social behaviour and a tendency towards cohesiveness, charity and cooperation without strong required reciprocity. A codified system of rights and obligations of reciprocity and re-distribution of sources, however, did indeed exist. A mechanism developed according to which those better off felt obliged to help the poor people. The characteristics of such patterns of social behaviour provides us with some concrete examples.

In addition to these locally nuanced features of socio-economic attitudes which are distinguishable under the microscope of empirical research, other more global characteristics of economic behaviour emerge. These arise from the fact that economic system of farmers was, and still is, the reflection of a wider, general economic system. Over the centuries, farmers as a class were subject to the social and political organisation of state. Therefore, farming as a way of life and farmer's economic behaviour has had a certain compact characteristic, e.g. a tendency towards passive resignation, the result of living in a context where power and wealth concentrated in the hands of the state and local authorities. This mistrust in official authorities and the rich is manifest in the conviction that the rich and mighty could have only acquired their advantages by defrauding and exploiting others.

From this, a psychological barrier may rise against people striving to make fortune by trade, although here it is necessary to distinguish between those growing rich by

contraband and black marketeering and the fair, qualified traders. Suspicion of farmers against trade resulted in cultural feedback to a medieval rule, according to which the Christians were forbidden to trade and financial operations were the interest of Jews. This attitude is rooted in the farmer's thought and way of life. A farmer was a person who saw his primary means of subsistence in tilling the land which could not become a purpose of profit. This does not exclude although that farmer could not sell part of his harvest. The selling was not purpose itself. It was rather a transaction helping to preserve the way of life accustomed to.

The study looks at the function of money in the farming community is concerned. The author gives an account of forms of ownership into which the farmers deposited their money: the buying of land, the building or repairing of houses, the saving of money for emergency illnesses, the expenditures for celebrations and ritual activities including connected representative signs like festival costumes, ritual meals and alcohol.

Further, the paper is concerned with the attitude towards work and the important role it plays in the farmer's economic behaviour. During the interwar period of 1918-1938 archaic agricultural technology required generally a hard physical effort and thus the opinion that hard physical work is the only real work still is predominant.

Changes in the character of work and technology that resulted in the upheaval of the social and economic organization (establishing the Unified Farmer's Cooperatives and State Farms) had a negative impact on the relation of work and the economy according to opinion of respondents. They were manifest also in the lax attitude towards pilferage which became a tolerated part of life. It should also be mentioned, however, that during the interwar period theft was not qualified as a heavy misdemeanour but rather as an offence being part of everyday reality. More often it occurred in the poorer populace unable to reach a higher level of subsistence by legal means.

By stressing and demarcating some characteristic factors this paper strives, generally to show the economic behaviour of farmers during the interwar period.

Slovenský národopis

Vydáva Národopisný ústav Slovenskej akadémie vied v Slovak Academic Press, spol. s r.o.

Ročník 40, 1992, číslo 3

Vychádza štvrťročne.

Hlavný redaktor:

PhDr. Milan Leščák, CSc.

Výkonné redaktorky:

PhDr. Ľubica Chorváthová,

PhDr. Zora Vanovičová

Typografia: Eva Koubeková

Redakčná rada: PhDr. Stanislav Brouček, CSc., Doc. Ľubica Droppová, CSc., PhDr. Božena Filová, CSc.,
Prof. Václav Frolec, DrSc., Doc. Emília Horváthová, CSc., PhDr. Václav Hrnčíko, PhDr. Josef Jančář, CSc.,
PhDr. Milan Kiripolský, PhDr. Soňa Kovačevičová, DrSc., PhDr. Eva Krekovičová, CSc., PhDr. Martin
Mešša, PhDr. Ján Mjartan, DrSc., Prof. Ján Podolák, DrSc., PhDr. Zora Rusnáková, CSc., PhDr. Peter
Salner, CSc., PhDr. Miroslav Válka.

Adresa redakcie: Jakubovo nám. 12, 813 64 Bratislava

Registr. zn. F 7091

Cena 39,- Kčs (jednotlivé číslo), celoročné predplatné 156,- Kčs.

Rozširuje, objednávky a predplatné (aj do zahraničia) prijíma Slovak Academic Press, spol. s r.o., P.O.
Box 57, Nám. Slobody 6, 811 05 Bratislava

SLOVAK ETHNOLOGY

Quarterly review of Institute of Ethnology of the Slovak Academy of Sciences

Vol. 40, 1992, No3

Editors: Milan Leščák, Ľubica Chorváthová, Zora Vanovičová

Address of Editor: Jakubovo nám. 12, 813 64 Bratislava

Distributed by Slovak Academic Press, Ltd., P.O. Box 57, Nám. Slobody 6, 811 05 Bratislava

L'ETHNOLOGIE SLOVAQUE

Revue de l'Institut d'Ethnologie de l'Académie slovaque des sciences

Année 40, 1992, No3

Rédacteurs: Milan Leščák, Ľubica Chorváthová, Zora Vanovičová

Rédaction: Jakubovo nám. 12, 813 64 Bratislava

SLOWAKISCHE ETHNOLOGIE

Zeitschrift des Ethnologischen Institutes der Slowakischen Akademie der Wissenschaften

Jahrgang 40, 1992, Nr.3

Redakteure: Milan Leščák, Ľubica Chorváthová, Zora Vanovičová

Redaktion: Jakubovo nám. 12, 813 64 Bratislava

